

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทในการสอนกรรมฐานของสตรีในประเทศไทยปัจจุบัน โดยผู้วิจัยได้ ทำการศึกษาชีวประวัติ การดำเนินชีวิต การศึกษา การปฏิบัติ และวิธีการสอนกรรมฐานของสตรีในประเทศไทยปัจจุบัน ที่มีกิตติคุณชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในสังคม ซึ่งแต่ละท่านล้วนมีประสบการณ์ ได้ศึกษา ปฏิบัติกับพระเถระจารย์สายพระกรรมฐาน ที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับในประเทศไทยและในกลุ่มผู้ศึกษา และปฏิบัติธรรมทั่วโลก โดยได้ทำการค้นคว้าหาต้นแบบของสตรีในพระพุทธศาสนาที่เคยปฏิบัติหน้าที่ในการสอนพระกรรมฐานในสมัยพุทธกาลมาเป็นกรณีศึกษา ได้ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาเป็นหลัก จากนั้นจึงนำมาเป็นต้นแบบในการวิจัยเปรียบเทียบบทบาทในการสอนพระกรรมฐานของสตรีในปัจจุบัน เพื่อทราบผลและเป็นแนวทางในการทำหน้าที่ในการสอนกรรมฐานแก่สตรีผู้นับถือพระพุทธศาสนาทั้งในปัจจุบันและอนาคตต่อไปภายหน้า โดยได้ทำการศึกษาเป็นลำดับขั้นตาม วัตถุประสงค์ของงานวิจัยคือ (๑) ศึกษาบทบาทในการสอนกรรมฐานของสตรีในสมัยพุทธกาล (๒) ศึกษา บทบาทในการสอนกรรมฐานของสตรีในประเทศไทยปัจจุบัน และ (๓) เปรียบเทียบบทบาทในการสอน กรรมฐานของสตรีในสมัยพุทธกาลกับสมัยปัจจุบัน ดำเนินการตามกระบวนการวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) เก็บรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เอกสารหนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาวิเคราะห์สรุปตามจุดมุ่งหมายของการวิจัย

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๑) สตรีที่สอนกรรมฐานในสมัยพุทธกาล ตามที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เดิมมี บทบาทที่ปรากฏในช่วงต้นของสมัยพุทธกาลเหมือนสตรีทั่วไปในสมัยนั้น คือดำรงอยู่ในฐานะเป็นช่างทำ หลัง เป็นสมบัติของบุรุษ และมีเสรีภาพอยู่ในขีดจำกัดภายใต้กรอบชีวิตของครอบครัว ไม่มีโอกาส ตัดสินใจดำเนินชีวิตได้ด้วยตัวเอง ภายหลังได้มีโอกาสมาศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรม และได้บรรลุมรรคผลอัน เป็นคุณธรรมขั้นสูง อีกทั้งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงยอมรับในความรู้ ความสามารถ สติปัญญา

ศักยภาพการบรรลุลหรรณ การสืบทอดและเผยแผ่ศาสนาธรรมของสตรีเหล่านี้ จึงทรงยกย่องให้เป็นเอตทัคคะด้านต่างๆ

สตรีตัวอย่างในสมัยพุทธกาลที่เป็นเอตทัคคะที่สอนธรรม สอนกรรมฐาน มีกิตติคุณปรากฏ ๔ ท่าน ได้แก่ (๑) พระเขมาเถรี เป็นผู้เลิศกว่าบรรดาภิกษุณีผู้มีปัญญามาก โดยมีหลักฐานปรากฏว่าได้สอนธรรม สอนกรรมฐานแก่พระเจ้าปเสนทิโกศล (๒) พระปฐาจาราเถรี เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลายผู้ทรงพระวินัย โดยมีหลักฐานปรากฏว่าได้สอนธรรม สอนกรรมฐานแก่สตรี ๓๐ คน ต่อมาได้สอนธรรม สอนกรรมฐานแก่สตรีขอทานชื่อจันทา และสตรีอีก ๕๐๐ คน ที่โสภะเร้าเสียใจเพราะบุตรเสียชีวิตทั้งหมด (๓) พระธรรมทินนาเถรี เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลายผู้เป็นพระธรรมกถึก โดยมีหลักฐานปรากฏว่าได้สอนธรรม สอนกรรมฐานแก่วิสาขอุบาสกอดีตสามี (๔) นางขุชชุตตราอุบาสิกา เป็นผู้เลิศกว่าอุบาสิกาทั้งหลายผู้เป็นพหูสูต โดยมีหลักฐานปรากฏว่าได้สอนธรรม สอนกรรมฐานแก่พระนางสามาวดีมเหสีของพระเจ้าอุเทน และบริวารในตำหนัก ๕๐๐ คน

บทบาทในการสอนกรรมฐานของสตรี ทั้งภิกษุณีและอุบาสิกาในสมัยพุทธกาล เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญต่อพระศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ทำให้ทราบถึงศักยภาพในการบรรลุลหรรณ รวมทั้งการอุทิศตนทำงานด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสตรี อันเป็นประโยชน์เกื้อกูลและความสุขของสังคมในสมัยนั้น

๒) ในประเทศไทย สตรีได้เข้ามามีบทบาทในด้านพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยโบราณ เป็นผู้ถวายความอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา บ้างก็มีโอกาสเรียนพระพุทธศาสนาติดเทียมกับบุรุษ ในสมัยปัจจุบันมีสตรีหลายท่านที่มีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้งมีการจัดการศึกษาทางด้านพระพุทธศาสนาแก่สตรีในรูปแบบสถาบันการเรียนรู้ เช่น มหาปชาบดีวิทยาลัย สาวิกาลิชวิทยาลัย สถาบันแม่ชีไทย เป็นต้น สถาบันเหล่านี้มีบทบาทและให้พื้นที่กับสตรีไทย ได้เข้ามามีโอกาสศึกษาเรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ทั้งยังทำประโยชน์ด้านสังคมสงเคราะห์ ซึ่งจำเป็นต่อประเทศไทยปัจจุบันอย่างยิ่ง ขณะเดียวกันได้มีสตรีที่มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กลุ่มหนึ่ง ที่ทำหน้าที่พุทธสาวิกาในการประกาศคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอันล้ำค่าและสูงส่ง เป็นงานสำคัญของมนุษย์ที่ควรพากเพียรตนไปสู่ความพ้นทุกข์และประสบสันติสุขได้ นั่นคือ “การสอนพระกรรมฐาน”

สตรีในประเทศไทย ๕ ท่านที่มีชื่อเสียงในปัจจุบัน มีบทบาทสำคัญในการสอนกรรมฐาน มีพื้นฐานมาจากสำนักปฏิบัติที่แตกต่างกัน กระนั้นต่างก็มีปณิธานอันแน่วแน่ในการสอนกรรมฐานแก่ประชาชนด้วยความเสียสละ อุดหนุน และทุ่มเท ได้แก่ (๑) แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต มีเทคนิคหรือวิธีการสอนกรรมฐานโดยการนำหลักธรรมคำสอน มาอธิบายด้วยคำพูดที่สละสลวยง่าย ใช้ถ้อยคำด้วยภาษาโดนใจทำให้มองเห็นแนวทางการปฏิบัติ เป็นไปในเชิงบูรณาการกับธรรมชาติ ใช้อานาปานสติภาวนาเป็นหลักในการสอนทุกครั้ง และด้วยการเจริญสติในขณะที่ทำงานและในทุกกิจกรรม (๒) คุณรณัญญา อินทรกำแหง

มีหลักในการสอนธรรม สอนกรรมฐานโดยเน้นย้ำในเรื่องของการปฏิบัติธรรม ธรรมะที่ควรศึกษามากที่สุดคือ ตัวเราเอง ให้รู้จักตัวเอง ศึกษาตัวเอง ดูตัวเอง ที่ต้องเริ่มด้วยการปฏิบัติสมาธิภาวนาตามหลัก อานาปานสติ (๓) ดร.สิริ กรินชัย เป็นผู้ริเริ่มหลักสูตรและฝึกอบรมวิชาชีพศาสนากรรมฐาน การอบรม พัฒนาจิตโดยวิธีเจริญสติอย่างต่อเนื่องตลอด ๗ คืน ๘ วัน ตามหลักสูตรปฏิญาณ ๔ มีหลักการง่ายๆ คือ เดินจงกรม หรือเดินสมาธิ เดินเป็นเส้นตรง กลับไปกลับมาด้วยสติ มีสัมปชัญญะ (๔) ดร.ตรีธา เนียมขำ มีแนวทางในการสอนธรรม สอนกรรมฐานตามแนวพระมงคลเทพมุนี หรือหลวงพ่อดาวพิกุล โดย การกำหนดดวงแก้วเป็นนิมิต ให้จิตสงบเป็นสมถะ ณ ศูนย์กลางกายฐานที่ ๗ จากนั้นจึงยกจิตสู่อารมณ์ วิปัสสนาต่อไป ในขณะที่เดียวกันก็เป็นผู้นำในการสร้างบุญกุศลบริจาคมหาทาน บำรุงพระพุทธศาสนาเป็น อันมาก (๕) คุณสุจินต์ บริหารวนเขตต์ บรรยายพระอภิธรรมที่ยึดตามหลักธรรมของพระไตรปิฎกและ อรรถกถาเป็นสำคัญ การสอนกรรมฐานมิได้เป็นรูปแบบอย่างหนึ่งอย่างใด หากแต่ใช้การพิจารณาธรรมใน ขณะที่พัก เป็นการปฏิบัติกรรมฐาน

สตรีผู้สอนกรรมฐานทั้ง ๕ ท่านนี้ ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญโดยเฉพาะการสอนพระกรรมฐาน ในประเทศไทยปัจจุบัน ซึ่งแต่ละท่านนั้นมาจากสำนักพระกรรมฐานและครูอาจารย์ที่แตกต่างกัน มี ปณิธาน ความมุ่งมั่น และยังได้เป็นตัวแทนของสตรีที่ช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทำประโยชน์ด้านสังคม สงเคราะห์ควบคู่ไปด้วย

๓) สตรีในสมัยพุทธกาล ๔ ท่านได้รับโอกาสที่ดี ที่ได้พบและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระ สัมมาสัมพุทธเจ้า ตลอดจนได้บรรลุธรรมขั้นสูง ส่วนด้านการสอนธรรม สอนพระกรรมฐาน มีผลงาน เป็นที่ปรากฏตามหลักฐานในพระคัมภีร์ สำหรับสตรีในสมัยปัจจุบัน ๕ ท่านที่ทำงานด้านพระศาสนา มิได้มีหลักฐานว่าท่านบรรลุธรรมขั้นใด หากแต่จะทราบถึงคุณสมบัติและความสามารถจากพระสงฆ์หรือ ครูอาจารย์ของท่านรับรอง โดยมอบหมายให้ไปบรรยายธรรม แนะนำธรรม นอกจากงานหลักคือสอน กรรมฐานและเผยแผ่ธรรมแล้ว ยังทำงานด้านอื่นๆ ควบคู่ไปด้วย เช่น การพัฒนาสังคม งานสังคม สงเคราะห์ กิจกรรมงานบุญต่างๆ อันเป็นไปเพื่อทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทั้งนี้รูปแบบและวิธีการสอน กรรมฐานของอาจารย์สตรีใน ๒ ยุคนั้น บางท่านมีรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน บางท่านก็มีรูปแบบที่แตกต่าง ออกไป ถึงแม้จะต่างยุคกัน เช่น พระเชมาเถรี พระธรรมทินนาเถรี นางชุชชุตตราอุบาสิกา และคุณสุ จินต์ บริหารวนเขตต์ ใช้วิธีการสนทนาธรรมในองค์พระกรรมฐาน มิได้มีรูปแบบอย่างหนึ่งอย่าง ใด ส่วนคุณแม่ ดร.สิริ กรินชัย ใช้วิธีการสอนวิปัสสนากรรมฐานเช่นเดียวกับพระปฐจาจารย์เถรี แม่ชี คันสนีย์ เสถียรสุตและคุณธัญจวน อินทรกำแหง สอนในแนวอานาปานสติ สำหรับ ดร.ตรีธา เนียมขำ สอนในแนวพุทธานุสติและอาโลกกสิณควบคู่กันไป

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการทำวิจัยเรื่อง บทบาทในการสอนกรรมฐานของสตรีในประเทศไทยปัจจุบัน ด้วยการวิจัยเชิงเอกสาร พร้อมกับได้มีโอกาสสอบถามข้อข้องใจกับคณาจารย์ ทำให้ผู้วิจัยมีความตระหนักถึงบทบาทของสตรีที่จะพึงมีในฐานะที่ดำรงสถานภาพเป็นอุบาสิกาผู้เป็นหนึ่งในพุทธบริษัท ๔ ที่มีหน้าที่เผยแผ่ศาสนา ธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ซึ่งหมายถึงกรรมฐานด้วย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะใน ๓ ประเด็น คือ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาเรื่องนี้ ทำให้เห็นความสำคัญและความจำเป็นในสังคมที่สมควรมีสตรีเข้ามาเติมเต็มในการมีบทบาทด้านการสอนพระกรรมฐานให้กับประเทศไทยปัจจุบัน เนื่องจากสตรีที่จะเข้ามาทำงานด้านนี้ยังมีอยู่น้อยในสังคม คณะสงฆ์และรัฐบาลหรือหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้อง ควรให้ความสำคัญในเรื่องนี้ เพราะการให้โอกาสแก่สตรีเข้ามามีบทบาทในการสอนกรรมฐาน ย่อมเป็นเครื่องสะท้อนของความมั่นคงและผาสุกในสังคม และเป็นการแสดงถึงความเปิดกว้างทางศาสนา

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติการ

ในการดำเนินงานให้สตรีได้เข้ามามีบทบาทในการสอนกรรมฐานมากขึ้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติการ ดังนี้

๑. ควรจัดให้มีหลักสูตรการสอนกรรมฐานสำหรับสตรี ในสถาบันการศึกษาสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง เพื่อเตรียมความพร้อม

๒. ควรจัดให้มีการพบปะและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์กับสตรี ที่มีบทบาทในการสอนกรรมฐานในประเทศไทยในปัจจุบัน

๓. จัดพิมพ์เผยแพร่ผลงานสตรีที่ทำงานในด้านนี้ให้แพร่หลายในสังคมไทย และในนานาประเทศ ทั้งภาษาไทยและอังกฤษ

๕.๒.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ในการทำวิจัยเพื่อเติมเต็มแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทในการสอนกรรมฐานของสตรี ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป มีดังนี้

๑) ควรศึกษาบทบาทการสอนกรรมฐานของสตรีในนิยามมหายาน

- ๒) ควรศึกษาเปรียบเทียบบทบาทการสอนกรรมฐานของสตรีนิกายเถรวาทกับนิกายมหายาน
- ๓) ควรศึกษาเปรียบเทียบบทบาทการสอนกรรมฐานของสตรีในประเทศไทยกับต่างประเทศ
- ๔) ควรศึกษาบทบาทของสตรีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้วยสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศในสังคมปัจจุบัน
- ๕) ควรศึกษาเปรียบเทียบประสิทธิภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสตรี และบุรุษในสังคมปัจจุบัน